

MỤC LỤC

1. Kỹ thuật nuôi ong	1
1.1. Kiểm tra đàn ong.....	1
1.1.1. Kiểm tra bằng quan sát bên ngoài đàn.....	1
1.1.2. Kiểm tra bên trong đàn ong.....	1
1.1.3. Thao tác khi kiểm tra bên trong.....	1
1.2. Quản lý đàn ong.....	1
1.2.1. Chọn giống và đàn ong.....	1
1.2.2. Chọn địa điểm đặt đàn ong.....	2
1.2.3. Kỹ thuật đặt thùng ong.....	2
1.2.4. Kỹ thuật xây bánh tổ mới.....	2
1.2.5. Kỹ thuật phòng chống ong bóc bay.....	3
1.2.6. Kỹ thuật xử lý ong chia đàn tự nhiên.....	4
1.2.7. Kỹ thuật xử lý hiện tượng ong cướp mật.....	5
1.2.8. Kỹ thuật phòng chống ong thợ đẻ trứng.....	6
1.2.9. Kỹ thuật nhập đàn ong, cầu ong.....	7
1.2.10. Kỹ thuật tạo chúa.....	8
1.2.11. Kỹ thuật nhân đàn ong.....	11
1.2.12. Kỹ thuật quản lý đàn ong theo thời vụ.....	11
1.3. Kỹ thuật chăm sóc đàn ong.....	12
1.3.1. Kỹ thuật cho ong ăn và uống nước.....	12
1.3.2. Chống nóng, chống rét cho ong.....	13
1.3.3. Phòng chống bệnh dịch, sâu hại dịch hại.....	14
2. Kỹ thuật khai thác và bảo quản mật ong Vân Thủy	17
2.1. Kỹ thuật Khai thác mật ong.....	17
2.2. Kỹ thuật bảo quản mật.....	18
3. Đóng gói sản phẩm mang CDDL “Vân Thủy”	18

1. Kỹ thuật nuôi ong

1.1. Kiểm tra đàn ong

Đánh giá được quân/cầu; đặc điểm của cầu con (trứng, ấu trùng, nhộng); lượng mật, phấn dự trữ; ong chúa; bệnh ấu trùng để có các biện pháp xử lý kịp thời (xây tầng, cho ăn, lấy mật, phòng chống bệnh dịch, địch hại, loại cầu, chống bốc bay, chống chia đàn tự nhiên, nhân đàn, tạo chúa mới...).

1.1.1. Kiểm tra bằng quan sát bên ngoài đàn

- Đàn ong phát triển tốt khi thấy ong đi làm tập nập, thu được nhiều phấn và mật. Ngược lại, có thể đàn đang chuẩn bị bốc bay hoặc bị mất chúa.
- Thấy có xác ong ngoài cửa tổ, có thể đàn đang bị bệnh. Ong chết thè lưỡi ra ngoài, hiện tượng ngộ độc thuốc sâu.
- Thấy ong đánh nhau ngoài cửa tổ, lúc ra đỏi - lúc vào tức là hiện tượng thiếu thức ăn.

1.1.2. Kiểm tra bên trong đàn ong

- Nên tiến hành kiểm tra khi thu mật, chia đàn xây bánh tổ mới, các thao tác nhẹ nhàng tránh làm chết ong thợ.
- Việc kiểm tra cục bộ tiến hành từ 2-3 tuần/lần với 1 số đàn và một số cầu điển hình. Việc kiểm tra toàn bộ thường tiến hành lúc trước vụ hoa và từ 2-3 tháng/lần. Đối với những đàn khả nghi nhiễm bệnh nên kiểm tra sau cùng để tránh lây lan.

1.1.3. Thao tác khi kiểm tra bên trong

- Kéo ván ngăn ra khỏi vị trí cũ 3-4cm, đưa thước thứ nhất ra ngoài (trong trường hợp cầu và thước chèn bị gắn sập chặt thì dùng mũi dao tách nhẹ), nhắc cầu thứ nhất lên kiểm tra trứng, ấu trùng, nhộng và khả năng dự trữ phấn mật... và đặt cầu đó vào sát ván ngăn rồi lần lượt kiểm tra các cầu cho đến hết.
- Kết hợp làm vệ sinh thùng và đảo cầu (cầu nhộng ra hai bên và cầu trùng vào giữa), loại bỏ cầu kém, đặt cầu tầng chân (nếu đàn có nhu cầu xây), loại bỏ mũ chúa, cắt bỏ lỗ tổ ong đục. Ghi chép lại tình hình đàn ong và những việc đã và cần xử lý.

1.2. Quản lý đàn ong

1.2.1. Chọn giống và đàn ong

- Sử dụng duy nhất giống Ong nội (*Apis ceranna*), hay còn gọi là ong Châu á. Chọn ong chúa < 8 tháng tuổi, trọng lượng > 180 mg, mình thon dài, đít nhọn, lông

mượt, bò nhanh nhẹn, đẻ > 400 trứng/ngày đêm, vòng trứng rộng chiếm quá nửa mặt cầu.

- Chọn đàn ít chia đàn tự nhiên và bốc bay, đàn có trứng, ấu trùng, nhộng và ong thợ ở các độ tuổi kế tiếp nhau. Bánh tổ < 1 năm, vuông vắn, không bị đen, không bị nhiễm bệnh

1.2.2. Chọn địa điểm đặt đàn ong

- Điểm đặt có thể là vườn cây, sân nhà, nương rẫy hoặc ven rừng... nhưng gần nguồn hoa rừng nhất có thể (từ 500m-800m), không bị ô nhiễm. Ngược lại, sẽ hạn chế khả năng lấy mật của ong làm giảm sản lượng mật.

- Vị trí đặt phải cao ráo, ấm về mùa đông, mát về mùa hè, có vườn cây thoáng mát thuận lợi cho các hoạt động của đàn ong và phòng tránh được các dịch bệnh. Nếu đặt ở các sườn núi cần chọn vị trí phía Nam hoặc phía Đông Nam và tránh các khe núi có gió hút (hạn chế bốc bay).

- Các vị trí không nên đặt đàn ong: Gần các chuồng trại chăn nuôi (hạn chế lây lan dịch bệnh); Nơi thường xuyên sử dụng hóa chất độc hại (thuốc trừ sâu, hóa chất, thuốc diệt côn trùng); Nơi có nhiều chấn động như đường giao thông, nơi công cộng, sân gạch, nền xi măng (ong dễ bốc bay); Nơi có nhiều kẻ thù của ong (ong rừng, chim, thú hại ong...); và nơi sản xuất đường, bánh kẹo, nước ngọt.

1.2.3. Kỹ thuật đặt thùng ong

- Cửa thùng quay ra nơi quang đãng, mát vào mùa hè, ấm vào mùa đông và tránh hướng gió trực tiếp. Khoảng cách giữa các thùng > 2 m và cửa tổ quay về các hướng khác nhau (tránh cướp mật và thuận lợi cho việc quản lý, chăm sóc đàn).

- Thùng được kê cao hơn mặt đất từ 25 – 30 cm (thuận tiện cho việc kiểm tra, chăm sóc đàn và bị cóc tấn công).

1.2.4. Kỹ thuật xây bánh tổ mới

Mục đích: 1) Tăng cầu, lỗ tổ chứa mật, tạo chỗ để ong chúa đẻ (khi đàn đông quân, nếu không có bánh tổ mới ong sẽ tự chia đàn và bốc bay làm thiệt hại về sản lượng mật; 2) Thay bánh tổ cũ kích thích ong chúa đẻ nhiều hơn, ong con sinh ra to khỏe hơn, hạn chế sâu phá bánh tổ và các mầm bệnh tiềm ẩn trong các bánh tổ cũ. Việc xây bánh tổ mới có nhiều cách:

Cách 1: Sửa lại bánh tổ cũ

Các bánh tổ cũ nếu không đạt tiêu chuẩn cần được loại bỏ. Dùng dao sắc cắt bỏ phần bị mốc, bị sâu cắn phá của bánh tổ cũ và đặt vào vị trí cũ. Đàn ong sẽ tự dọn

vệ sinh và xây tiếp phần bánh tổ chưa hoàn chỉnh.

Cách 2: Xây bánh tổ mới với tầng chân

Xây bánh tổ mới với tầng chân có sẵn sẽ giảm năng lượng tiêu hao của ong và tăng hiệu quả nhân giống.

1.2.5. Kỹ thuật phòng chống ong bốc bay

Bốc bay là hiện tượng tự nhiên để duy trì đàn ong, khi ong chúa và toàn bộ đàn bỏ tổ đi tìm nơi ở mới. Vì vậy, cần có các biện pháp kỹ thuật để hạn chế hiện tượng này.

Nguyên nhân ong bốc bay:

Đàn ong bị bệnh, sâu hại, địch hại tấn công; Thiếu thức ăn, ong chúa ngừng đẻ, không có cầu non, không còn mật và phấn dự trữ; Thời tiết nắng, nóng, khô hanh; Thùng ong bị đổ, bị chấn động mạnh sau khi di chuyển; Nơi đặt tổ có mùi hôi thối, khói mạnh; và Tập tính di cư theo mùa.

Biểu hiện của sự bốc bay:

Trước khi bốc bay, ong chúa giảm đẻ ấu trùng và sau đó ngừng hẳn; Lười đi làm; Khi chuẩn bị bốc bay, ong hút hết mật trong tổ, đàn tạo âm thanh ồn ào và ra khỏi tổ với số lượng lớn; Khi 2/3 số ong thợ ra khỏi thùng thì ong chúa ra theo. Ong lượn vòng trước cửa tổ, khi ong thợ chui ra hết thì đàn ong bỏ tổ.

Thời điểm ong bốc bay:

Hiện tượng ong bốc bay xảy ra vào 2 thời kỳ: 1) Từ tháng 1 – tháng 4, thời tiết lạnh, ong di chuyển về các vùng ấm hơn; 2) Từ tháng 6 - tháng 9, thiếu thức ăn, nắng, nóng, mưa nhiều nên ong thường di chuyển đến vùng cao, mát mẻ hơn có nhiều cây rừng.

Các biện pháp kỹ thuật phòng chống ong bốc bay:

- Đảm bảo đủ thức ăn cho đàn ong, có nghĩa là mật ong vớt nắp và có từ 1-2 cầu phấn/thùng.
- Duy trì thường xuyên các cầu non trong thùng, đặc biệt là cầu có nhiều nhộng. Nếu thiếu cầu non cần bổ sung ngay.
- Phòng và chữa bệnh cho ong kịp thời và triệt để.
- Chống nóng, nắng, hanh khô cho ong trong mùa hè, chống rét trong mùa đông.
- Giữ vệ sinh thùng ong luôn sạch, không có khe hở. Cửa ra vào nên tương

ứng với lượng quân đi kiếm ăn.

- Khí phát hiện dấu hiệu bốc bay, giữ ong chúa trong lồng nhốt. Không cắt cánh ong chúa vì sẽ hạn chế khả năng đẻ trứng.

Các biện pháp kỹ thuật xử lý khi đàn ong chúa bị bốc bay:

- Đóng cửa ra vào và chỉ mở cửa sổ đã có lưới thép bảo vệ; Vít kín các khe hở của thùng ong; Gần tối kiểm tra lại để tìm nguyên nhân và xử lý ngay.

Các biện pháp kỹ thuật xử lý đàn ong đã bốc bay:

- Giữ đàn ong đậu lại ở vị trí gần nhất (tung áo, đất vụn, phun nước, dung sào buộc khăn, áo, hoặc tàu lá và khua vào khu vực ong đang bay để cản đường và bắt lại).

- Dùng nón để bắt ong và để ong ở nơi thoáng mát. Kiểm tra thùng để tìm nguyên nhân và có biện pháp xử lý. Chiều tối, cho ong vào thùng và bổ xung thêm 1 cầu nhộng có nhiều mật.

- Chuyển thùng ong đã bốc bay đến địa điểm mới phù hợp.

1.2.6. Kỹ thuật xử lý ong chia đàn tự nhiên

Chia đàn tự nhiên là hiện tượng một bộ phận ong cùng với ong chúa già tách ra khỏi đàn cũ và hình thành tổ ong mới. Chia đàn tự nhiên thường làm giảm năng suất mật.

Các nguyên nhân ong chia đàn tự nhiên:

- Tác động của các điều kiện bên ngoài như: nguồn thức ăn dồi dào, thời tiết thuận lợi không nắng, ẩm áp, không mưa.

- Tác động của các điều kiện bên trong đàn ong: i) Mật độ ong đông, ong chúa già, ong chúa đẻ mạnh, cầu con nhiều, thức ăn dự trữ dư thừa; ii) Mật độ đàn đông, thùng chật không còn chỗ để xây cầu.

Biểu hiện của đàn ong trước khi chia đàn tự nhiên:

- Trước khi chia vài ba tuần, ong xây nhiều lỗ tổ ong đục và 3-10 mũ chúa mới ở mép dưới bánh tổ. Bình thường khi mũ chúa đã già thì ong mới chia đàn, nhưng có những trường hợp mũ chúa chưa vít nắp thì hiện tượng chia đàn đã xảy ra.

- Ong thường chia đàn từ 8 – 11 giờ và 14 - 16 giờ vào những ngày trời đẹp, nắng gió nhẹ.

- Khi chia đàn, ong chúa cùng với quá nửa số quân no mật và bay ra khỏi tổ, đậu ở ngoài và quên tổ cũ.

- Sau chia đàn, ong chúa mới nở ra ở đàn gốc và tìm phá các mũ chúa còn lại. Nhưng nếu ong muốn tiếp tục chia đàn thì ong thợ sẽ bảo vệ các mũ chúa và tiến hành chia đàn lần thứ hai, thậm chí đến lần thứ ba.

Các biện pháp kỹ thuật xử lý ong chia đàn tự nhiên:

- Trong trường hợp đàn ong ít quân: Thay chúa mới vào thời điểm nguồn hoa phong phú, thêm tầng chân, quay mật và chuyển bớt cầu mật cho đàn khác, nới rộng khoảng cách cầu và bỏ vật chống rét ra ngoài, loại bỏ các mũ chúa và cắt bỏ các lỗ tổ ong đục.

- Trường hợp đàn ong mạnh: Nên chủ động chia đàn để tạo đàn mới.

Các biện pháp phòng chống ong chia đàn tự nhiên:

- Thay chúa già bằng chúa non và cho đàn ong xây tầng.
- Chuyển ong sang thùng rộng hơn và đặt thùng ong vào nơi râm mát.
- Đưa các cầu không vào đàn ong và rút bớt các cầu nhộng ra để bổ sung cho các đàn ong khác.

- Quay bớt mật và hủy bỏ các mũ chúa trong đàn (kiểm tra nếu thấy chúa vẫn còn trong đàn thì mới loại bỏ mũ chúa).

1.2.7. Kỹ thuật xử lý hiện tượng ong cướp mật

Biểu hiện của ong cướp mật:

- Đối tượng đi cướp là những đàn ong mạnh, một số ong thợ của đàn đi cướp bay xung quanh thùng của đàn bị cướp để tìm đường chui vào. Quan sát bên ngoài thấy hiện tượng ong đánh nhau rơi trước cửa thùng.

- Đàn cướp khi vào thì đói, khi ra khỏi thùng thì no. Đàn bị cướp mật chỉ có khả năng chống đỡ lúc đầu, sau đó kiệt sức và bị cướp hết mật nên bốc bay. Trong trại ong có nhiều đàn đi cướp và bị cướp sẽ gây hiện tượng bốc bay dây truyền.

Nguyên nhân của hiện tượng ong cướp mật:

- Nguồn hoa khan hiếm nhưng người nuôi vẫn khai thác mật. Đàn đói sẽ vào thùng quay mật hoặc vào đàn khác để lấy mật. Hoặc cuối vụ mật, nguồn hoa khan hiếm mà kiểm tra đàn quá lâu.

- Khi loại cầu nhưng mật chưa được quay hết, hoặc khi cho ong ăn ban ngày làm rơi vãi thức ăn. Thùng ong không kín hoặc cửa tổ mở quá rộng làm mùi mật ong bay ra ngoài, cho ong ăn cục bộ 1 số đàn

- Mật độ thùng quá dày trong trại, đàn ong không đồng đều (quá khỏe, quá

yếu).

Các biện pháp kỹ thuật phòng chống ong cướp mật

- Cuối vụ hoa nên kết thúc quay mật sớm để ong có đủ lượng mật dự trữ. Rửa sạch máy quay mật và các dụng cụ khác

- Trong trường hợp phải cho ăn bổ sung, không cho ong ăn ban ngày và không để mật vương vãi.

- Những cầu ong bị loại, cần xử lý kịp thời không để vương vãi.

- Điều chỉnh mật độ ong đồng đều giữa các tổ và bịt kín các khe hở của thùng ong.

- Hạn chế kiểm tra đàn ong. Nếu cần thì kiểm tra nhanh, sau đó đậy kín thùng ong và vít bốt cửa ong ra vào.

Các biện pháp kỹ thuật xử lý khi ong ăn cướp mật

- Dùng giẻ thấm dầu hỏa hoặc lá cây có mùi dầu xoa nhẹ vào gần cửa tổ.

- Chuyển đàn ong bị cướp mật đi nơi khác và đặt vào đó một thùng không có ong. Tốt nhất là chuyển đàn ăn cướp đi nơi khác (trên 2 km). Nếu cả trại ong bị cướp mật, phân tán các đàn rời cho ong ăn no.

1.2.8. Kỹ thuật phòng chống ong thợ đẻ trứng

Ong thợ cũng là ong cái giống như ong chúa nhưng cơ quan sinh dục không phát triển đầy đủ nên vẫn có khả năng đẻ trứng. Nếu ong thợ đẻ trứng sẽ gây ra các tác hại sau:

- Trứng của ong thợ không được thụ tinh nên thành ong đực dẫn đến đàn ong sẽ bị chết dần.

- Bánh tổ nhanh cũ, có màu đen do phân và áo kén của ong đực gây ra.

- Ong đực do ong thợ đẻ ra có kích thước nhỏ bé, nếu giao phối với chúa to thì ảnh hưởng xấu đến thế hệ sau.

- Khi đàn ong mất chúa lâu ngày, buồng trứng ong thợ không bị chất chúa khổng chế nên đẻ trứng.

Biểu hiện của ong thợ đẻ trứng:

- Màu của ong thợ chuyển sang đen bóng.

- Trong 1 lỗ tổ, có từ 2 đến 8 quả trứng bị nghiêng.

- Nhiều lỗ tổ ong đực vít nắp cao ở khu vực có các lỗ tổ ong thợ.

- Xuất hiện nhiều ong đực còi trong đàn ong.

Các biện pháp kỹ thuật phòng ngừa ong thợ đẻ trứng

- Giữ cho đàn ong luôn có chúa đẻ khỏe.
- Nếu mất chúa, phải giới thiệu mũ chúa hoặc chúa khác ngay. Nếu không có mũ mà đàn mới mất chúa, cần bổ xung 1 cầu có ấu trùng dưới 3 ngày tuổi.

Các biện pháp kỹ thuật xử lý khi ong thợ đã đẻ trứng:

- Đem phơi nắng nhẹ hoặc phun nước đường vào cầu có trứng ong thợ đẻ để trứng chết. Nếu đã vít nắp, dùng dao sắc hớt vít nắp rồi đổ nhộng xuống hoặc dùng panh khuấy ra.
- Bắt giết ong đực còi. Nhập đàn có ong thợ đẻ trứng vào đàn ong khác.

1.2.9. Kỹ thuật nhập đàn ong, cầu ong

Nhập đàn ong là đem toàn bộ đàn ong này sát nhập vào đàn ong khác. Nhập cầu ong là đem 1 hoặc vài cầu ong từ đàn này bổ sung vào đàn khác.

Mục đích của nhập đàn, nhập cầu:

- Điều chỉnh sự đồng đều của đàn.
- Xử lý các trường hợp bốc bay, mất chúa.
- Tăng cường khả năng xây bảnh tổ.

Nguyên tắc nhập đàn ong, cầu ong:

- Mỗi đàn ong có mùi đặc trưng riêng do ong chúa tiết ra để ong thợ phân biệt được đàn ong của mình. Muốn nhập đàn/cầu, cần đồng nhất mùi giữa các đàn.
- Khi nhập đàn/cầu cần thao tác nhẹ nhàng để tránh ong đánh nhau hoặc làm chết ong chúa gây mất ổn định trong đàn và những đàn xung quanh.
- Nhập đàn/cầu không có ong chúa vào đàn ong có chúa. Nhập đàn yếu vào đàn ong mạnh. Nhập đàn vào buổi tối.

Kỹ thuật nhập đàn ong, cầu ong:

Cách 1 - Nhập gián tiếp. Đây là cách sát nhập đơn giản, an toàn và có thể tiến hành trong mọi thời vụ, thời tiết.

- Đối với đàn phải di chuyển, loại bỏ hoặc tách ong chúa khỏi đàn trước khi sát nhập 6 giờ. Đối với đàn nhập, trước khi nhập (1-2 giờ) tách các cầu khỏi thành thùng 2-3 cm để ong không bám lại thành.
- Chập tối (lúc ong ngừng hoạt động), di chuyển đàn ong bị nhập đến đàn được nhập.
- Mở nhẹ nắp thùng của 2 đàn, sau đó nhấc các cầu định nhập đặt nhẹ vào ván

ngăn của đàn được nhập và đập lại nắp hai thùng.

- Sáng hôm, loại bỏ ván ngăn và đẩy nhẹ các cầu sát vào với nhau.

Cách 2 : Nhập trực tiếp. Có nhiều kỹ thuật nhập trực tiếp:

- Buổi chiều, tách ván ngăn của đàn ong được nhập ra cầu ngoài cùng từ 5-6 cm. Buổi tối, đặt nhẹ cầu cần nhập vào sát ván ngăn ở khoảng trống trên.

- Nhấc cầu có nhiều ong non định nhập lên, thổi khói nhẹ để ong già bay khỏi tổ. Sau đó đem toàn bộ ong non này nhập ngay vào đàn mới đã có mũ chúa hoặc đang xây tầng.

- Nhập đàn/cầu lúc ong đi làm bằng cách hoán đổi vị trí giữa đàn được nhập và đàn bị nhập. Khi đã đủ số lượng ong cần nhập, đóng cửa ra vào tạm thời (chỉ mở cửa sổ), sau đó đem đi cách xa trên 1 km. Từ 10 đến 15 ngày sau, đưa đàn ong về vị trí cũ.

1.2.10. Kỹ thuật tạo chúa

Chúa mới dùng để thay thế chúa già, chúa ốm yếu, khuyết tật, hoặc để chia đàn. Chủ động tạo chúa là biện pháp kỹ thuật quan trọng để tạo đàn ong mạnh, cho năng suất cao.

a) Chọn đàn làm giống và đàn nuôi dưỡng

Chất lượng ong chúa phụ thuộc vào nguồn gốc bố mẹ, yếu tố nuôi dưỡng. Tạo chúa phải chọn các đàn giống tốt và đàn nuôi dưỡng tốt. Trong đàn giống chia ra đàn mẹ và đàn bố. Đàn mẹ cung cấp ấu trùng để tạo chúa. Đàn bố là đàn ong tạo ra ong đực để giao phối với ong chúa tơ.

Tiêu chuẩn lựa chọn đàn mẹ:

- Tụ đàn đông, nhiều cầu; Không bị bệnh; Không bốc bay, ít/không chia đàn tự nhiên; Năng suất mật cao.

- Ở những trại ong lớn, nên chọn từ 2 đến 3 đàn mẹ để tránh cận huyết. Trước khi lấy ấu trùng 1-2 ngày, cho đàn mẹ ăn no đến vít nắp để ong tiết nhiều sữa nuôi ấu trùng.

Tiêu chuẩn lựa chọn đàn bố:

- Để có lớp ong đực ở độ tuổi giao phối thích hợp, cần tạo ong đực trước khi tạo chúa khoảng 20-25 ngày.

- Cho đàn bố ăn bổ sung, viên thêm cầu nhộng, cắt hai góc phía dưới của bánh tổ để đàn ong xây coi nới các lỗ tổ ong đực và ong chúa sẽ đẻ trứng vào.

- Để tránh cận huyết, mỗi trại ong nên chọn từ 3-4 đàn bố, đồng thời tiến hành diệt ong đực ở đàn mẹ và các đàn ong khác trong trại.

Tiêu chuẩn của đàn nuôi dưỡng:

Đàn nuôi dưỡng là đàn nuôi ấu trùng ong chúa cho đến khi nở thành chúa tơ. Yêu cầu cơ bản của đàn nuôi dưỡng: Khỏe mạnh không bị bệnh, đông quân, nhiều ong non, có mật, phân dự trữ. Tốt nhất là đàn đã có nhộng ong đực hoặc đã xây các lỗ tổ ong đực.

b) Kỹ thuật tạo ong chúa

Điều kiện tạo chúa tốt nhất là thời điểm có nhiều nguồn mật và phấn hoa tự nhiên. Nếu thiếu cần cho đàn nuôi dưỡng ăn trước khi tạo chúa 4-5 ngày. Có 2 phương pháp tạo ong chúa: Tạo chúa đơn giản và Giới thiệu chúa

Kỹ thuật tạo ong chúa đơn giản:

Tạo ong chúa bằng cách sử dụng mũ chúa chia đàn tự nhiên (hoặc kích thích chia đàn). Chọn mũ chúa dài, thẳng đẹp từ đàn đủ tiêu chuẩn làm giống, dùng dao cắt chân mũ chúa và gắn vào đàn cần thay chúa.

Bước 1: Chuẩn bị mũ chúa

- Chọn đàn ong mạnh, cho ăn 2-3 tổi, viên thêm cầu nhộng, loại bớt cầu cũ.
- Dùng kim di trùng (bằng nhôm, tre, lông ngỗng) vót nhỏ đưa vào phía lưng ấu trùng để mức ấu trùng. Đặt nhẹ đầu kim này vào giọt mật để ấu trùng nổi lên, rút nhẹ kim và tiếp tục mức ấu trùng khác. *Đây còn được gọi là kỹ thuật di trùng.*
- Đặt các ấu trùng vừa tách được vào các chén sáp và đưa vào giữa đàn nuôi dưỡng.

Bước 2: Chuẩn bị đàn nuôi dưỡng

- Trước di trùng từ 24 - 48 giờ, tách ong chúa khỏi đàn và rút bớt cầu để cho ong bám kín vào các cầu còn lại.
- Trước di trùng 2-3 giờ, dẫn khoảng cách 2 cầu ở giữa đàn ong thành 1 khoảng trống 3 cm để ong non tập trung ở đó. Thao tác nhanh để đàn ong tiếp nhận và nuôi dưỡng các ấu trùng ong chúa.

Bước 3: Chăm sóc đàn nuôi dưỡng

- Việc tạo chúa mới nên tiến hành vào lúc đủ nguồn thực ăn tự nhiên. Nếu thiếu, cần cho đàn nuôi dưỡng ăn bổ sung trước khi tạo chúa từ 3-4 ngày đến khi vớt nắp mũ chúa.

- Sau di trùng 1 ngày, nếu số mũ chúa đạt từ 15-20 là đạt yêu cầu. Nếu ít hơn, tiếp tục di trùng thêm. Nếu số mũ chúa nhiều hơn 20, cần loại bớt.

- Sau di trùng 5 ngày, kiểm tra để loại bỏ các mũ cấp tạo vì chúa cấp tạo có thể nở ra trước và cắn phá các mũ chúa.

- Sau di trùng từ 9-10 ngày, lấy mũ chúa già nhất để sử dụng. Nếu chưa sử dụng, cần cách ly mũ chúa (lồng cách ly) để tránh ong chúa nở ra đầu tiên cắn phá các mũ chúa khác.

- Thao tác kiểm tra các cầu chúa cần nhẹ nhàng, tránh lắc, rũ mạnh (đặc biệt khi mũ chúa mới vít nắp được 1-2 ngày).

Kỹ thuật giới thiệu ong chúa:

Nguyên tắc giới thiệu ong chúa:

Mỗi đàn ong có một mùi đặc trưng được quy định bởi ong chúa. Nếu giới thiệu ong chúa không đúng thì ong thợ sẽ giết chết chúa mới. Một số nguyên tắc sau cần tuân thủ: Loại bỏ chúa già khỏi đàn trước khi giới thiệu chúa mới từ 6-11; Giới thiệu chúa mới với đàn ong nhỏ có nhiều ong non; Nên tiến hành vào lúc ấm áp, nguồn mật phân tự nhiên dồi dào.

Một số phương pháp giới thiệu chúa

Có 2 cách trực tiếp và gián tiếp. Phương pháp gián tiếp an toàn hơn giới thiệu chúa trực tiếp. Giới thiệu mũ chúa dễ và an toàn hơn giới thiệu ong chúa.

+ Giới thiệu chúa gián tiếp

- Dùng lồng nhốt để bảo vệ chúa. Treo lồng vào giữa 2 cầu của đàn định giới thiệu. Sau 12 - 24 giờ nếu ong thợ mớm cho chúa là chúa mới đã được chấp nhận. Nếu nhiều ong bám xung quanh lồng thì cần để lồng chúa thêm một thời gian nữa.

- Hoặc dùng lưới ruồi hình chữ nhật có 3-4 chân, úp chúa vào chỗ có vài con ong non và ở vùng lỗ tổ trống. Ong non nuôi chúa, chúa đẻ trứng và chúa dễ dàng chấp nhận hơn.

+ Giới thiệu ong chúa trực tiếp

- Tiến hành vào đúng mùa có nhiều phấn hoa.
- Dùng mật của đàn cần giới thiệu chúa bôi lên mình chúa và thả chúa bò vào cửa tổ.

- Hoặc lấy 1 cầu, rũ bớt ong già và để lại ong non. Thả chúa vào cầu đó và tách cầu ra 1 góc của đàn ong. Sau vài giờ, nhích dần cầu vào sát ván ngăn rồi bỏ ván

ngăn.

1.2.11. Kỹ thuật nhân đàn ong

Chia đàn chủ động khi đàn đông quân nhằm hạn chế chia đàn tự nhiên, tăng số đàn và lượng mật. Có 3 phương pháp cách chia đàn: 1) Chia đàn song song; Chia rời tổ; và 3) Tách cầu để ghép thành đàn mới.

a) Chia đàn song song

Áp dụng đối với những đàn ong mạnh có 6 cầu trở lên và trước vụ mật khoảng 50 - 60 ngày. Nên tiến hành vào buổi chiều tối để ong nhanh chóng ủ ấm cho ấu trùng và nhộng. Ưu điểm là đàn phát triển nhanh, không phải mang ong đi nơi khác, tiện cho việc kiểm tra, chăm sóc.

Chia đàn thành 2 phần bằng nhau để phát triển thành 2 đàn mới. Ong chúa/ mũ chúa đã được chuẩn bị sẵn. Đặt thùng mới cạnh thùng ong gốc (có cùng màu sắc và kích cỡ) và chia đều (số cầu, quân nhộng, ấu trùng và thức ăn) cho 2 thùng.

Đề 2 đàn ong mới cách vị trí cũ 20-30cm, nếu đàn ong nào vào thùng nhiều hơn thì nhích xa vị trí cũ, đàn nào vào ít hơn thì nhích gần lại vị trí cũ (để ong vào 2 đàn được đồng đều). Sau đó, tách dần 2 đàn ra xa nhau và quay cửa sổ ra 2 hướng khác nhau.

b) Chia rời tổ

Đặt thùng mới gần đàn cần chia và chuyển 2-3 cầu từ thùng cũ sang thùng mới, sau đó chuyển thùng mới khỏi chỗ cũ 2 km trở lên.

Sau đó thực hiện giới thiệu chúa với thùng mới (bằng mũ chúa hoặc ong chúa).

c) Tách cầu để ghép thành đàn mới

Tạo 1 đàn ong mới bằng cách ghép các cầu từ nhiều đàn khác nhau. Khi sắp tới vụ mật, có một số đàn mạnh muốn chia đàn tự nhiên.

Mỗi ngày lấy 1 cầu/1 đàn mạnh để hình thành đàn mới. Nếu chúa của đàn mới là chúa tơ hoặc mũ chúa, khi chúa đẻ đổi cho đàn này 1 cầu nhộng già để trong đàn luôn có lớp ong kế tiếp nhau.

1.2.12. Kỹ thuật quản lý đàn ong theo thời vụ

- Thực hiện các biện pháp phòng chống ong bốc bay và chia đàn tự nhiên.
- Trước vụ khai thác, thực hiện chia đàn đối với những đàn mạnh: Chia làm 2 đàn, giết chúa già, gắn 2 mũ chúa hoặc giới thiệu 2 chúa tơ và xây cầu mới.
- Những đàn ong yếu cần nhập lại hoặc điều chỉnh thêm số lượng ong ngay từ

đầu vụ để có đàn ong tương đối mạnh cho vụ khai thác mật.

- Tăng cường chống nóng và che mưa cho đàn ong. Phòng chống ong rùng và các địch hại khác...

- Đặt ong phân tán để tận dụng nguồn phấn mật có rải rác trong rừng và nương rẫy.

- Vùng hay ngập lụt phải đặt ong ở nơi cao hoặc chuyển nơi khác.

- Không nên kiểm tra nhiều để ong yên tĩnh. Bịt kín các khe hở của thùng và vít bốt cửa ra vào của đàn ong.

- Đối với những trại ong lớn, từ tháng 1 đến tháng 7, có thể di chuyển đàn ong đến nơi khác để vừa khai thác mật vừa duy trì đàn.

1.3. Kỹ thuật chăm sóc đàn ong

1.3.1. Kỹ thuật cho ong ăn và uống nước

Thức ăn chính của ong là mật hoa và phấn hoa của cây rừng và 1 số thực vật khác. Mật ong cũng chính là nguồn thức ăn dự trữ của đàn ong.

Việc cho ong ăn bổ sung thường diễn ra vào các thời điểm sau: Nguồn hoa khan hiếm; Kích thích xây bánh tổ; Tạo chúa mới; Phòng chống bệnh, chống nóng, chống rét cho ong.

a) Kỹ thuật cho ong ăn bổ sung

Cho ăn bổ sung để duy trì đàn trong thời gian không khai thác mật. Các biện pháp kỹ thuật gồm:

- Sử dụng đường kính trắng, không dùng đường phèn hoặc mật mía (ong sẽ dễ mắc bệnh ỉa chảy do tiêu hóa kém).

- Pha nước đường với tỷ lệ 1 hoặc 2 kg đường với 1 lít nước; Pha tỷ lệ 1:1 để kích thích ong đi làm, ong chúa đẻ. Pha tỷ lệ 2:1 để bổ sung mật dự trữ khi đàn ong bị đói; Cho ăn 300 - 400ml/1đàn/ tối. Có thể cho ăn 3 - 4 tối đến khi đàn ong no; Nước đường đổ vào máng ăn đặt bằng phẳng, thả một số lá để ong không bị chết đuối.

- Bổ sung phấn hoa khi thiếu phấn. Dùng phấn hoa khô trộn với đường, tỷ lệ 1:1 hoặc pha thêm bột đậu tương đã khử béo với tỷ lệ 1:1:2 (về khối lượng) cho nước ấm vừa đủ, trộn hỗn hợp ở dạng sệt, đổ vào máng ăn 100 -200 g/đàn.

- Cho ăn 3 đến 4 đợt, mỗi đợt cách nhau 4-5 ngày.

b) Kỹ thuật cho ăn kích thích

Cho ăn kích thích để kích thích ong chúa đẻ, ong thợ xây tầng chuẩn bị cho vụ

khai thác mật ong rừng.

- Cho ăn nước đường với tỷ lệ: 1:1,5 (1 kg đường + 1,5 lít nước) nhưng không liên tục để kích thích ong đi lấy mật, phấn, xây tổ.

- Có thể cho ong ăn thêm lòng đỏ trứng gà cùng với vitamin B1 để kích thích sự đẻ trứng của ong chúa.

c) Cho ong uống nước

Nước rất cần cho đàn ong, nước pha loãng mật để nuôi ấu trùng, nước làm mát tổ khi trời hanh khô hoặc nóng bức.

- Cung cấp nước sạch và đủ cho đàn ong hàng ngày, nhất là những đàn có nhiều ấu trùng, những ngày nắng, nóng khô, hanh là rất quan trọng.

- Có thể đổ nước trực tiếp vào máng ong rồi đặt vào trong tổ để cho ong uống hoặc dùng máng có thả phao đặt ở ngoài trời cho ong lấy.

1.3.2. Chống nóng, chống rét cho ong

Nhiệt độ trong đàn ong thường dao động từ 33 - 36⁰C, ẩm độ từ 60 - 80%. Nếu cao hoặc thấp hơn ngưỡng này, ong thợ sẽ điều hòa những nhu cầu cần thiết cho đàn:

- Khi nhiệt độ trong đàn quá cao, ong tiến hành quạt cho mát.

- Khi nhiệt độ trong đàn thấp, ong tụ lại với nhau và rung cánh để làm ấm cho đàn ong.

- Khi trời nắng nóng hoặc khô hanh, ong đi lấy nước về tổ để làm mát cho đàn ong.

Kỹ thuật chống nóng cho ong:

- Không để thùng ong ngoài nắng.

- Nếu có ánh nắng hắt vào phải che chắn (lá cây hoặc bao tải...).

- Không để cửa thùng ong quay về hướng Tây.

- Không để mật độ đàn ong quá lớn.

- Những ngày nóng bức, để máng có nước vào trong thùng ong.

Kỹ thuật chống rét, chống khô hanh cho ong:

- Điều chỉnh đàn ong trước mùa rét để có thể đàn đồng đều. Không để đàn ong quá yếu ở vụ rét.

- Cho ăn đầy đủ, có mật vít nấp, nếu thiếu phấn kéo dài phải cho ăn bổ sung.

- Khi cần thiết phải kiểm tra đàn ong, yêu cầu thao tác nhanh và tiến hành vào lúc thời tiết ấm áp.

- Dùng rơm, lá chuối khô, bao tải, tấm xốp, giấy báo làm vật chống rét đặt ngoài ván ngăn hoặc bên trên xà cầu. Không để cửa tổ quay về hướng Bắc hoặc hướng Đông bắc. Bịt kín các khe hở của thùng ong. Lấy bao tải trùm lên nóc thùng ong vào những ngày rét đậm.

- Nếu thời tiết khô hanh quá cho ong uống nước pha ít muối tỷ lệ (8/1000).

1.3.3. Phòng chống bệnh dịch, sâu hại dịch hại

Ong dễ mắc bệnh thối ấu trùng, ngộ độc thức ăn, sâu hại và dịch hại... dẫn đến chết hoặc bóc bay. Cần phát hiện sớm và có biện pháp phòng trừ kịp thời là yếu tố quyết định nuôi ong đạt hiệu quả cao.

1.3.3.1. Phòng trừ bệnh dịch

a) Bệnh thối ấu trùng châu Âu (thối ấu trùng tuổi nhỏ)

Nguyên nhân:

- Bệnh do vi khuẩn *Melissococcus pluton* gây nên.
- Bệnh lây lan từ đàn này sang đàn khác lúc nhập đàn ong, dùng chung dụng cụ, đổi cầu ong, lấy chung nguồn hoa, cướp mật, di chuyển đàn...

Biểu hiện:

- Ấu trùng thường mắc bệnh giai đoạn ong từ 3-5 ngày tuổi, khi bị bệnh chuyển từ màu trắng ngà sang màu trắng đục, màu nâu và doãng rộng ra, thối nhũn và xẹp xuống.

- Vít nắp lỗ chỗ do có ít hoặc không có ấu trùng vấp nắp, rất dễ bóc bay; Xác ấu trùng chết tụt xuống đáy lỗ tổ.

Cách điều trị:

- Rút bớt cầu, dùng sữa chua hòa lẫn với đường (hoặc sữa bò) cho ong uống. Vệ sinh sạch thùng ong. Chuyển đàn đến vị trí khác và cho ăn liên tục khoảng 3 ngày

- Sau 3 ngày, kiểm tra lại nếu thấy không khỏi thì loại bỏ cầu ong bị nhiễm bệnh

- Đổi hết cầu đàn bệnh bằng 1 cầu ở đàn khỏe, thay thùng, cho ong ăn 2 đến 3 tối.

- Dùng thuốc Kanamycin (10%): Pha 5ml với 1 lít nước đường (tỷ lệ 1 đường: 1 nước), loại bớt cầu, nhốt chúa 3 đến 4 ngày, cho đàn bệnh ăn 100ml/cầu trong 3 tối liền. (Lưu ý: Không dùng thuốc để phòng bệnh, để chữa bệnh ngay trước và trong vụ mật).

b) Bệnh ấu trùng túi (bệnh nhọn đầu)

Bệnh do sacbrood virus (SBV) gây nên, đàn bệnh có nhiều ấu trùng nhọn đầu nhô lên, đuôi ấu trùng bệnh có túi dịch. Bệnh đến nay vẫn chưa có thuốc điều trị đặc hiệu.

Triệu chứng:

- Một số vít nắp trên bánh tổ hơi lõm xuống. Một số lỗ bị cắn nham nhở, có nhiều ấu trùng nhọn đầu nhô lên miệng lỗ tổ.
- Phần lớn ấu trùng chết ở giai đoạn cuối vít nắp hoặc tiền nhộng. Màu sắc ấu trùng từ trắng chuyển sang trắng bạch, vạch phân đốt không rõ.
- Phía đuôi ấu trùng hình thành túi nước nhỏ có màu trong suốt hoặc vàng nhạt, đỉnh đầu nghiêng về bụng, ấu trùng chết không có mùi.
- Nếu bệnh nhẹ đàn ong lụi dần, mật ít. Bệnh nặng 90% ấu trùng bị chết, ong bốc bay.

Phòng trị:

- Thay chúa của đàn bị bệnh bằng chúa tơ hoặc mũ chúa được tạo từ các đàn khỏe mạnh không bệnh.
- Nhốt chúa đàn bị bệnh trong lồng 7- 8 ngày bằng lồng nhựa hoặc lồng dây thép, loại bớt cầu bị bệnh để ong phủ kín các cầu còn lại.
- Cho ong ăn nước đường 3-4 tối, chuyển thùng đến vùng có nguồn mật phấn dồi dào để kích thích ong làm vệ sinh dọn sạch các ấu trùng bệnh.

c) Bệnh ỉa chảy

Bệnh do 1 loại bào tử trùng gây nên (*Nosema apis* và *Nosema ceranae*). Bệnh hay xảy ra vào thời kỳ rét đậm, mưa nhiều, độ ẩm cao

Triệu chứng:

Nhiều ong trưởng thành ỉa lung tung vào cửa tổ, vách thùng; Đàn ong chết nhiều, thưa quân, mật ít; Có 1 số ong bụng trương, xả cánh bò trước cửa tổ.

Biện pháp phòng trị:

- Luôn giữ cho đàn ong mạnh, đủ thức ăn. Khi phát hiện cần thay thùng, loại bớt cầu xấu, cầu cũ.
- Cho ăn thuốc Fumagillin liều pha 100 mg thuốc với 3 lít nước gừng tươi (10g gừng tươi/1 lít xiro cho 10 cầu/tối). Hạn chế dùng biện pháp này.

d) Ngộ độc hóa chất

Nguyên nhân: Ong lấy nước ở các cống rãnh mương ao bị nhiễm thuốc phun côn trùng.

Triệu chứng:

- Ong trưởng thành chết nhiều trước cửa tổ, ấu trùng cũng bị chết.
- Ong chết thè lưỡi dài, có con bò lồm ngồm, có con vừa nhảy vừa xoay vòng tròn.
- Đàn ong càng mạnh thì chết càng nhiều.

Phòng trị bệnh:

- Nếu thuốc có độc tố nhẹ thì nhốt ong lại, để chỗ mát và tối, tưới nước xung quanh thùng để hạn chế ong đi làm, cho ong ăn nước đường loãng, tỷ lệ: 1 đường 2 nước để giải độc, 100ml/1 cầu sau đó cần thay thức ăn trong tổ và thay ong chúa.

1.3.3.2. Phòng trừ dịch hại

a) Sâu phá bánh tổ

Có 2 loại sâu phá bánh tổ: 1) Loại lớn (*Galleria mellonella*); 2) Loại nhỏ: (*Achroia grisella*). Sâu xâm nhập vào thùng ong để trứng, sâu non nở ra ăn sáp vụn và đục bánh tổ làm chết ấu trùng và nhộng làm đàn ong có thể bốc bay.

Phòng trị:

- Luôn giữ cho đàn ong mạnh, quân phủ kín các cầu, mỗi năm thay bánh tổ 1 lần.
- Thường xuyên dọn vệ sinh ở đáy thùng.
- Thu hẹp cửa tổ, bịt kín các khe nứt, kẽ hở.
- Bánh tổ loại ra cần nấu sáp ngay.

b) Kiến

Có rất nhiều loài kiến gây hại đối với ong. Nếu số lượng, kiến ăn cả ong chết, ong sống, nhộng, ấu trùng và mật ong. Nếu ít, kiến tạo ra các khó khăn cho chăm sóc. Khi bị tấn công, đàn ong yếu sẽ bỏ tổ.

Các loài kiến gây hại nhiều nhất là kiến vòng (*Oecophylla smaradina*), kiến lửa (*Solemy spp*), kiến đen (*monomorium indicum*)...

Biện pháp phòng chống

- Dọn sạch cỏ và cây bụi nhỏ trong trại ong, buộc ghẻ tẩm dầu hỏa vào các chân cọc đỡ thùng ong. Nếu có nhiều tổ kiến thì cần phát hiện và tiêu diệt chúng bằng nước sôi.

- Có thể dùng các loại thuốc Chlordane hoặc Diazinon dạng bột hoặc bột ẩm vào lúc ong không đi làm và xử lý cách thùng ong ít nhất 20-30 cm để an toàn cho ong. Phát hiện các tổ kiến trên cây và tiêu diệt bằng lửa hoặc dùng thuốc sâu.

- Nếu quy mô nuôi ong nhỏ, có thể làm các giá 3 hoặc 4 chân đặt trên các bát nước có pha dầu hỏa để đỡ thùng ong.

c) Ong đất và ong bò vẽ

Ong đất và ong bò vẽ là những kẻ thù phá hoại ong mật rất mạnh. Vào các tháng 3-4 và 7-9, ong đất và ong rừng phá ong mật nhiều nhất làm cho ong chúa, ong thợ không nuôi ong non và bỏ tổ.

Biện pháp phòng trừ:

- Tìm diệt các tổ ong đất và ong bò vẽ trước khi đặt ong. Tìm diệt các đàn ong đất ong bò vẽ gần trại nuôi ong mật.

- Vào các tháng 3, 4, 5, 7, 8, 9 nên làm hẹp cửa tổ và vít kín các khe hở của thùng ong.

2. Kỹ thuật khai thác và bảo quản mật ong Vân Thủy

2.1. Kỹ thuật Khai thác mật ong

a) Chuẩn bị đàn ong trước mùa khai thác mật

- Tìm địa điểm có nhiều nguồn hoa rừng để đặt ong, chuẩn bị đàn ong mạnh, đông quân ở tuổi lấy mật.

- Trước vụ mật 30 – 40 ngày, ngừng chia đàn, cho ăn kích thích chúa đẻ và xây thêm bánh tổ chứa mật.

b) Các bước khai thác mật

- Các dụng cụ thu mật phải được rửa sạch, lau khô.
- Chỉ quay mật khi trong tổ mật đã vít nắp được 90%. Nếu thu mật non, hàm lượng nước cao dễ bị lên men. Không quay cầu có chúa ở vòng đầu tiên. Địa điểm quay phải sạch sẽ, thời tiết ấm và không mưa.

- Rũ ong nhẹ nhàng khỏi cầu (trừ cầu có nhiều ấu trùng) và quét nhẹ ong còn bám trên bánh bằng chổi đót. Chuyển ngay cầu đã rũ vào nơi quay và tránh để cầu chỗ nắng.

- Dùng dao sắc, cắt nhẹ và mỏng phần có mật vít nắp, tránh làm dập miệng lỗ tổ.

- Quay mật nhanh dần, không dùng đột ngột (làm vỡ cầu). Khi đặt cầu trở lại

thùng, cần cắt nhộng ong đực, sửa sang lại cầu. Trả cầu đúng vị trí của đàn ban đầu, trừ đàn ong có ít nhộng thì mới đổi/nhập cầu nhộng.

2.2. Kỹ thuật bảo quản mật

- Mật sau khi quay phải được lọc sạch để giảm tối đa các tạp chất. Bảo quản mật trong các dụng cụ bằng thủy tinh, sành sứ, nhựa chính phẩm, đậy kín. Bảo quản mật ở những nơi khô ráo, thoáng mát.

- Không pha trộn các loại mật khác với mật ong rừng làm biến dạng màu và thành phần của sản phẩm.

- Thời gian bảo quản mật phụ thuộc vào chất lượng mật, nếu hàm lượng nước < 21% và bảo quản trong phòng kín mát (14 - 15⁰C), đồ Chứa tốt không hút ẩm thì có thể dự trữ được nhiều năm, nhưng cũng chỉ nên sử dụng mật trong năm.

- Sau 1 thời gian, mật ong rừng chuyển sang dạng kết tinh tự nhiên. Không dung nhiệt để công phá mật sang dạng lỏng.

3. Đóng gói sản phẩm mang CDDL “Vân Thủy”

Bao gói, chứa đựng mật ong Vân Thủy phải được làm từ các vật liệu phù hợp với bao bì thực phẩm (chai thủy tinh, nhựa...), không bị thôi nhiễm làm ảnh hưởng đến chất lượng mật ong.

Trên nhãn mác mật ong Vân Thủy phải được ghi theo quy định tại Nghị định 43/2017/NĐ-CP về nhãn hàng hóa và các văn bản hướng dẫn thi hành.

Trên nhãn phải ghi tối thiểu nội dung: tên hàng hóa và cụm từ “Vân Thủy”. Các dấu hiệu trên phải là thành phần chính của nhãn sản phẩm, được ghi rõ ràng với kích thước to hơn các dấu hiệu còn lại.